Grondwatermonitoring bij Geothermiesystemen

Een praktijkverkenning

Niels Hartog
Gijsbert Cirkel
KWR Water Research Institute

Guido Slangen
Remco Vis
Fenna van de Watering
Witteveen+Bos

KWR Bridging Science to Practice

Witteveen+Bos

Monitoring impact van geothermie op grondwater

November 2016

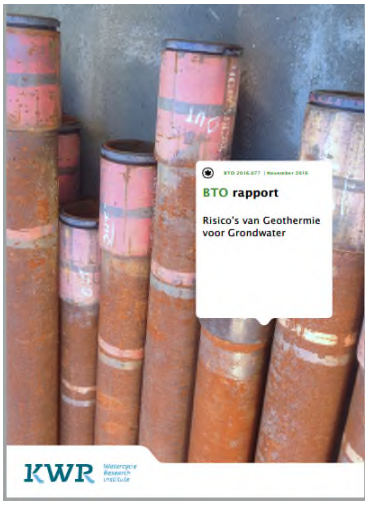

December 2017

Juni 2020

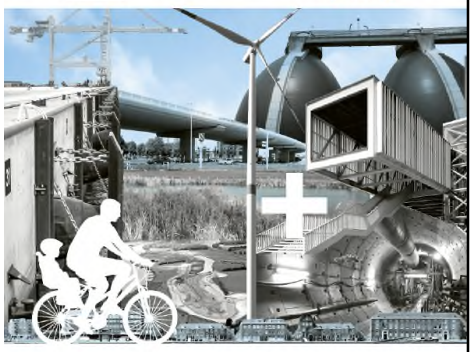

niels.hartog@kwrwater.nl

Geothermie in bedrijf: Monitoring van de impact op grondwater

KWR

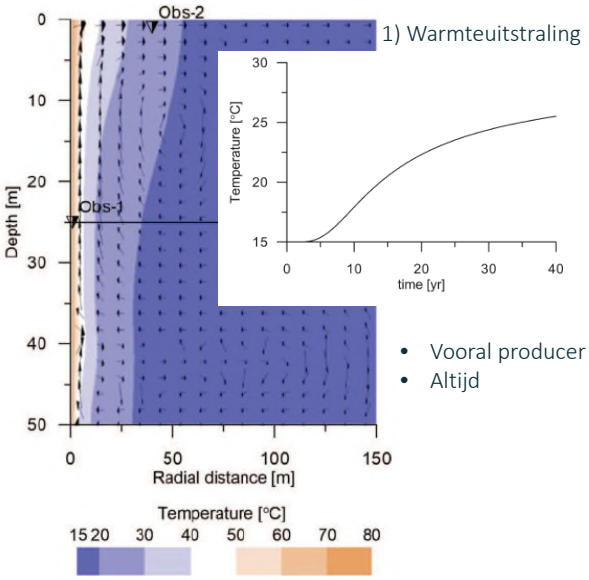

1) Warmteuitstraling

- Vooral producer
- Altijd

2) Brijnlekkage

- Injector
- Kans

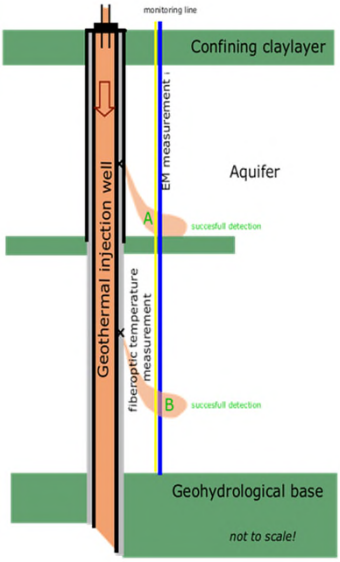

niels.hartog@kwrwater.nl

niels.hartog@kwrwater.nl

Injector: risico brijnlekkage naar grondwater

KWR

Corrosiecondities

Hoge temperatuur (80-90°C)
Zeer zout water (tot 10x zeewater)
Hoge CO2 drukken (tot 10 bar)
Hoge stroomsnelheden (meters/s)

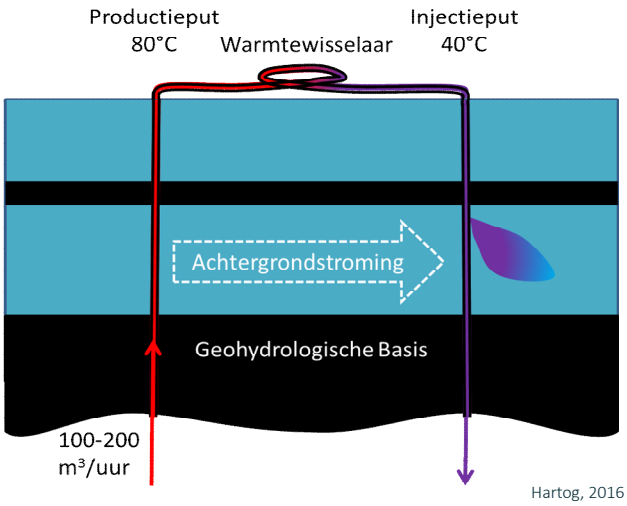

Hartog, 2016

4

niels.hartog@kwrwater.nl

Kennisagenda Aardwarmte

Zoek op onderwerp en g

BESPAREN | DUURZAME ENERGIE | ACADEMY | ONDERZOEK | SUBSIDIES | OVER ONS

KWR

Grondwatermonitoring geothermiesystemen

Beschrijving

Momenteel wordt er geen grondwatermonitoring uitgevoerd bij geothermieputten in Nederland. Om het risico op putlekkages te verkleinen, zijn beschermende maatregelen beschikbaar zoals keuze voor betere kwaliteit of dikker staal, gebruik inhibitoren ter preventie van corrosie en/of neerslag en regelmatige interne putcontroles. De kans op put lekkage kan echter nooit helemaal

- De kans op putlekkage nooit nul
- Een effectief grondwatermonitoringsysteem moet:
  - Bevestigen dat ongewenste impact niet optreedt (beoogd)
  - Tijdige signalering van ongewenste impact
- Functioneren beschermende voorzieningen valideren

Projectnummer	20106
Startdatum	01-12-18
Einddatum	01-06-19
Afgerond	Nee
Budget	€40.000
Uitvoerder	W+B/KWR

5

niels.hartog@kwrwater.nl

Witteveen + Bos

KWR

Grondwatermonitoring bij geothermiesystemen: een praktijkverkenning

Kennisagenda Aardwarmte

10 juni 2020

1 ONTWERP GRONDWATERMONITORING IN DE PRAKTIJK 7

1.1 Introductie 7
1.1.1 Selectie drie voorbeeldgebieden 8
1.2 Algemene uitgangspunten ontwerp grondwatermonitoring 9
1.2.1 De geohydrologische basis en de diepte van grondwatermonitoring 9
1.3 Uitwerking aan de hand van praktijkvoorbeelden 13
1.3.1 Voorbeeldgebied Friesland Zuid 13
1.3.2 Voorbeeldgebied Westland 14
1.3.3 Voorbeeldgebied Centrale Slenk Brabant 16
1.4 Conceptueel monitoringsontwerp 18
1.5 Toets praktische uitvoering 21
1.5.1 Introductie 21
1.5.2 Uitgangspunten praktische toets 22
1.5.3 Plaatsing monitoringput nabij geothermieputten 22
1.6 Conclusies grondwatermonitoring in de praktijk 24

2 KOSTEN MONITORING 26

2.1 Introductie 26
2.2 Bouwkosten 26
2.3 Operationele kosten 27
2.4 Conclusies 28

KWR

Witteveen + Bos

niels.hartog@kwrwater.nl

Hoe doen ze het in Duitsland?

KWR

Aanbeveling BGR (Plenefisch et al., 2015):

- Start met monitoren chemische samenstelling voordat gestart wordt met boren
- Bestaande meetpunten + nieuwe meetlocaties met goede positionering (benedenstrooms/dieptebereik)
- Alle relevante watervoerende pakketten
- Omvang monitoring locatiespecifiek
- Gebruik betekenisvolle indicatoren met nulmetingen als referentie (stoplicht systematiek)

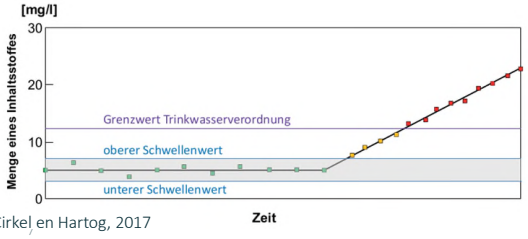

Cirkel en Hartog, 2017

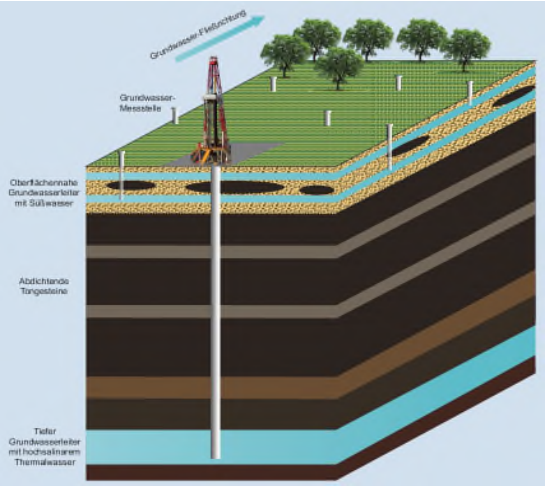

Figuren: *Deutsche Erdwärme & Geothermal engineering (2017)*

niels.hartog@kwrwater.nl

Grondwatermonitoring bij Geothermie

Temperatuur en zoutgehalte

- Zoutgehalte en temperatuur sterk contrast geothermische brijn met omringend grondwater:
  EC>> zeewater
  T>>10-20°C gw
- monitoring op temperatuurontwikkeling en geleidbaarheid (T + EC)
- Zo dicht mogelijk bij de put: sterkste contrast, snelste signaal
- Kleinste kans op false positives & negatives
- Detectie: trigger voor vervolgonderzoek

Monitoring bij een geothermieput

KWR

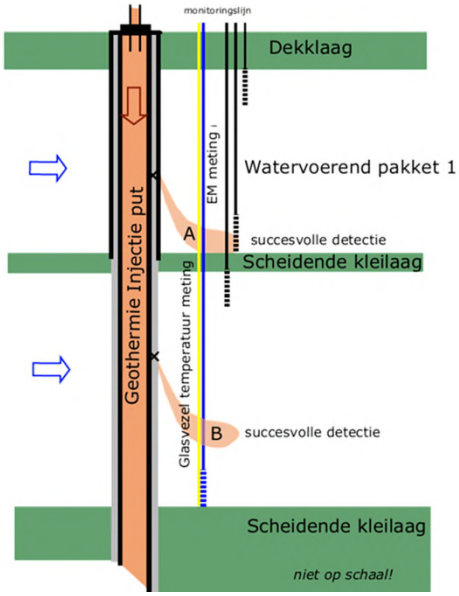

Cirkel en Hartog, 2017

8

niels.hartog@kwrwater.nl

niels.hartog@kwrwater.n

Voorkomen ongewenste impact op grondwater

Omgaan met mogelijke effecten

KWR

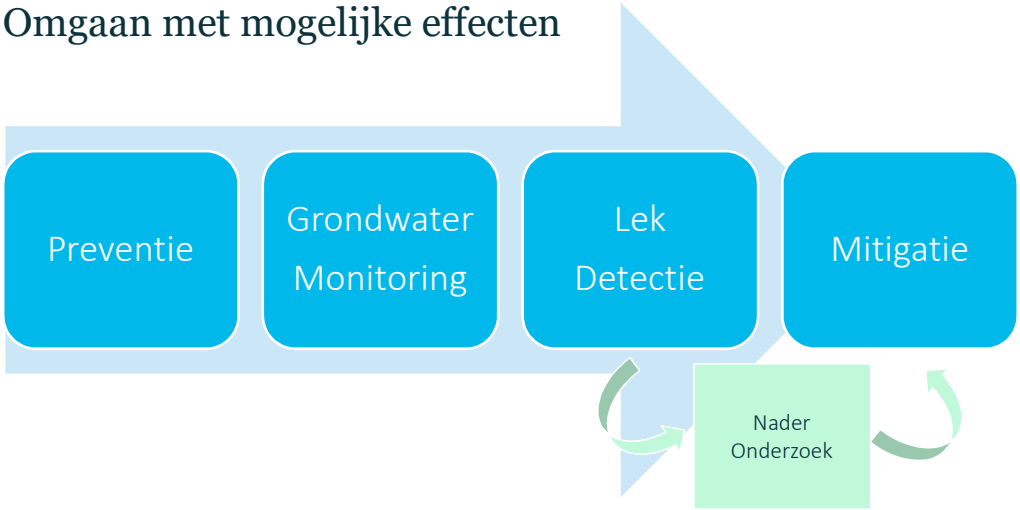

Hartog (Werkconferentie Aardwarmte Utrecht, 2019)

9

niels.hartog@kwrwater.nl

GW impact monitoring op basis temperatuur en zout (DTS + EM)

KWR

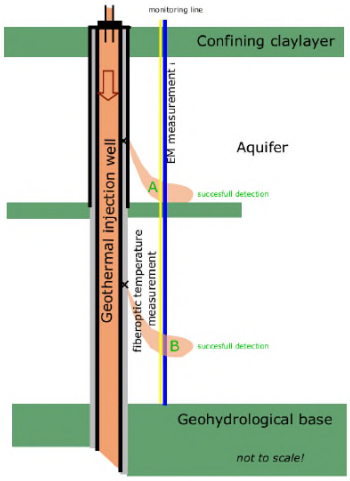

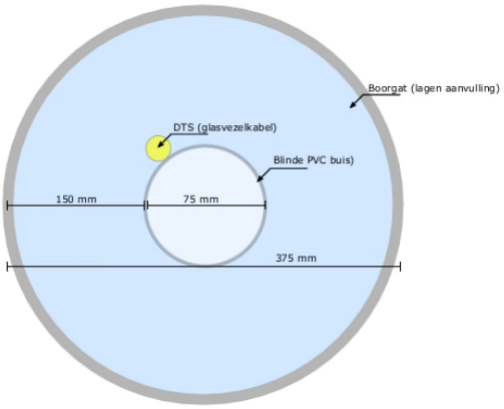

10

niels.hartog@kwrwater.nl

Voorkeurspositie grondwatermonitoring

KWR

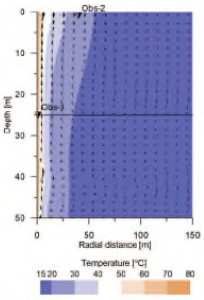

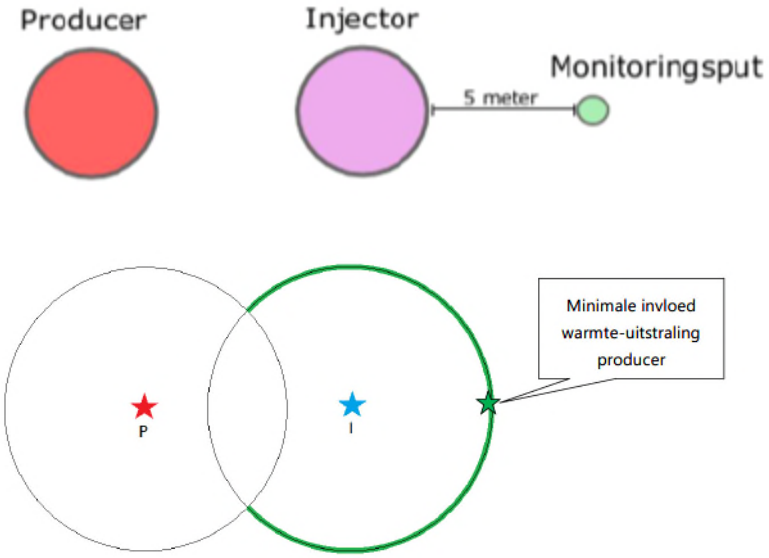

11

niels.hartog@kwrwater.nl

Voorbeelden glasvezel en EM

KWR

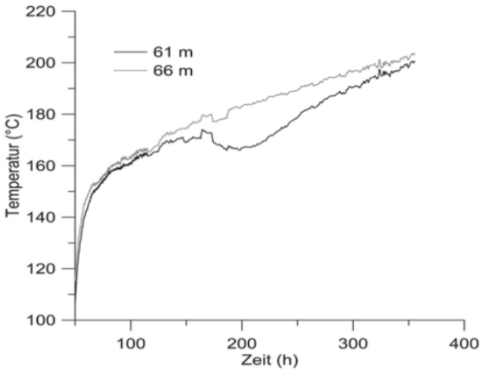

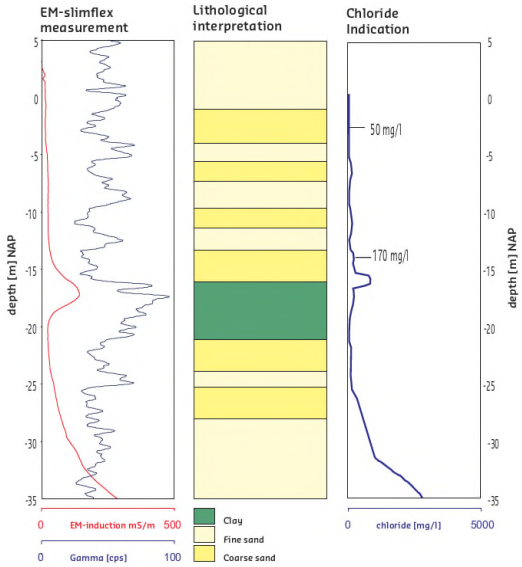

12

niels.hartog@kwrwater.nl

Verkenning generieke grondwatermonitoring

KWR

3 Voorbeeldgebieden:
1. Friesland-Zuid
2. Westland
3. Centrale Slenk

Beschouwde aspecten:
1. (Toekomstig) medegebruik
2. Geohydrologie
   - Geohydrologische basis
   - Zoet/zout

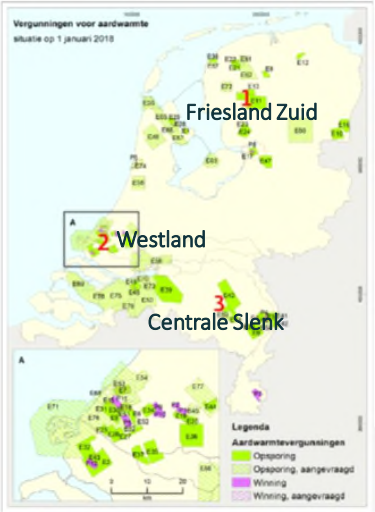

13

Voorbeeldgebied 1: Friesland Zuid

- Medegebruik ondergrond
  - Landbouw: Beregening en veedrenking
  - Gaswinning
  - WKOs
  - Grondwaterwinning voor drinkwaterbereiding
  - Industriële winningen

- Geohydrologie
  - Grofweg één watervoerend pakket ca. 150 m-NAP
  - Slechtdoorlatende deklaag deels aanwezig
  - Zoet-zout grensvlak op 200-300 m-NAP

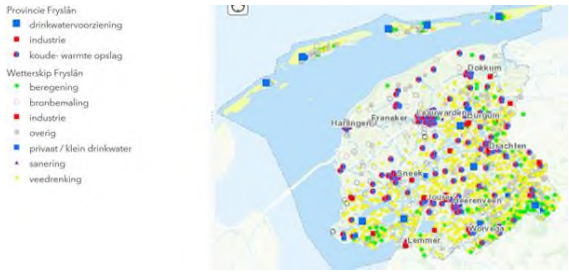

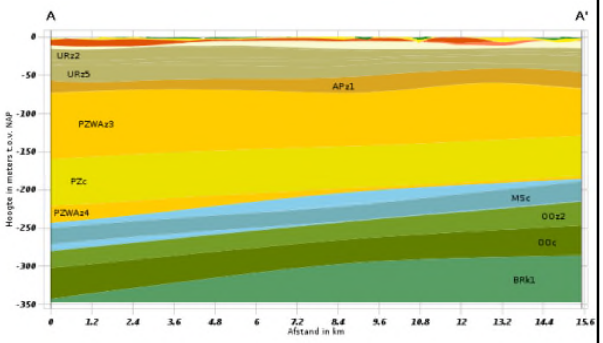

14

niels.hartog@kwrwater.nl

Voorbeeldgebied 2: Westland

KWR

- Medegebruik ondergrond
  - Toename brakwaterwinning tuinders + brijnlozingen
  - Wens provincie voor terugdringing brijnlozingen
  - Ontwikkeling zoetwaterbank (opslag zoet water)
  - Plannen voor brakwaterwinning Dunea onder duinen
- Geohydrologie
  - Groot aantal (dunne) watervoerende pakketten
  - Zoet-zout grensvlak zeer ondiep

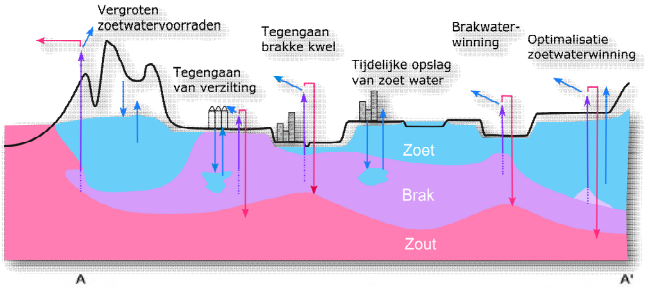

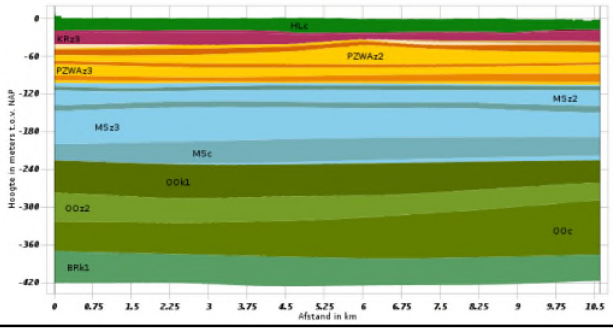

15

niels.hartog@kwrwater.nl

Voorbeeldgebied 3: Centrale Slenk

KWR

- Medegebruik ondergrond
  - Landbouw
  - Drinkwaterproductie
  - WKO
  - Industriële onttrekkingen

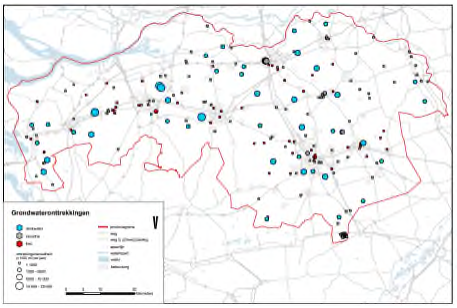

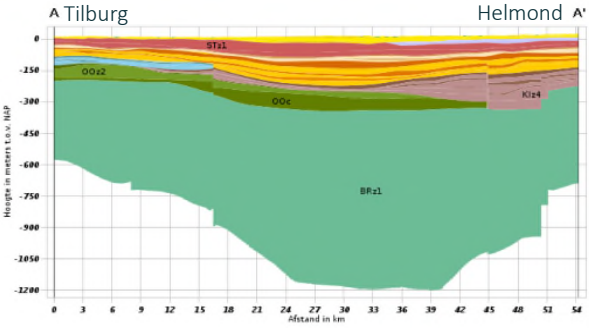

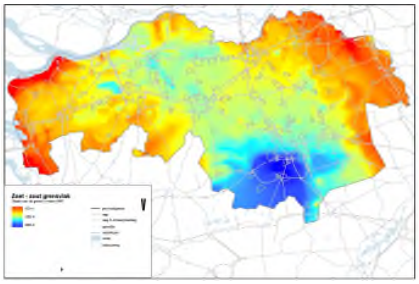

16

niels.hartog@kwrwater.nl

KWR

Grondwatermonitoring tot geohydrologische basis?

Tabel 1.1 Monitoringsdiepte voorbeeldgebieden op basis van diepte geohydrologische basis

Voorbeeldgebied	Monitoringsdiepte m -mv
Friesland Zuid	250
Het Westland	235
Centrale Slenk west	750-1000#
Centrale Slenk oost	750-1250#

#: in de kostenraming wordt uitgegaan van monitoring tot 300 en 400 meter.

17

niels.hartog@kwrwater.nl

Kosten Monitoring
Standaard systematiek voor kostenraming (SSK)

Witteveen + Bos

Tabel 2.1 Samenvatting bouwkosten aannemer

Post	Friesland Zuid	Het Westland	Cen	
uitgangspunt boordiepte	250	235		
directe bouwkosten*	€ 75.000	€ 72.000	€ 98.000	
indirecte bouwkosten*	€ 83.000	€ 83.000	€ 88.000	€ 93.000
totaal voorziene bouwkosten (VZBK)*	**€ 158.000**	**€ 155.000**	**€ 186.000**	**€ 217.000**
risicoreservering(RBK)*	€ 24.000	€ 23.000	€ 28.000	€ 33.000
totaal (incl. risicoreservering)* onzekerheid P15-P85**	**€ 182.000 ± 60.000**	**€ 178.000 ± 60.000**	**€ 214.000 ± 60.000**	**€ 250.000 ± 65.000**

- Friesland Zuid: EUR 182.000 ± 60.000
- Het Westland: EUR 178.000 ± 60.000
- Centrale Slenk West: EUR 214.000 ± 60.000
- Centrale Slenk Oost: EUR 250.000 ± 65.000

18

Duidelijke geohydrologische basis grootste deel NL…

KWR

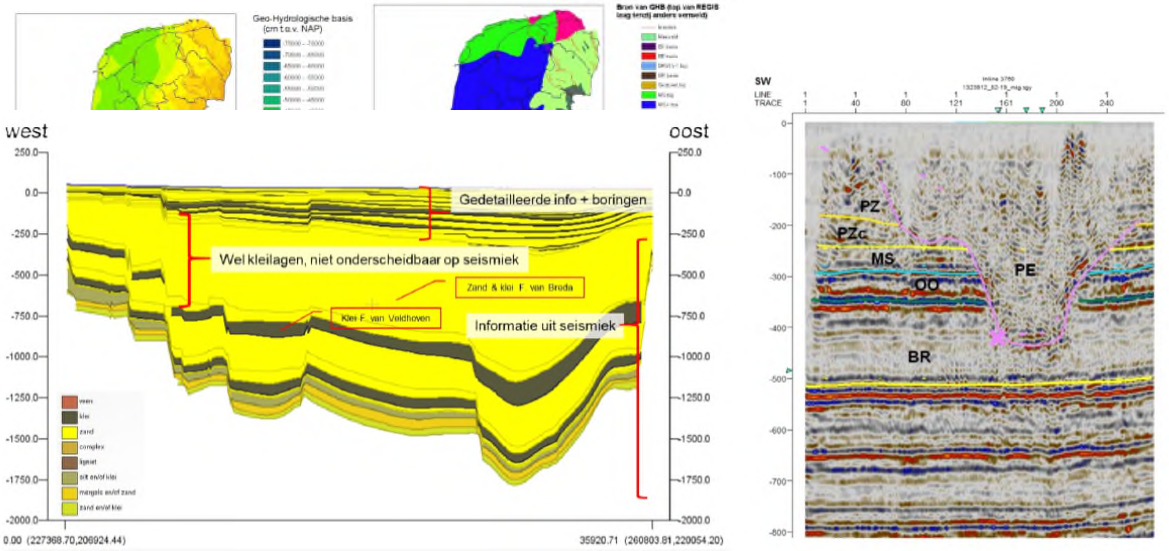

19

niels.hartog@kwrwater.nl

Belangrijkste conclusies

KWR

Witteveen + Bos

Ontwerp grondwatermonitoring en praktische toetsing

- Diepte **zoet/zout grens** geeft **geen goed generiek uitgangspunt** voor grondwatermonitoringsdiepte
- **Diepte geohydrologische basis** als ondergrens voor monitoring is voor het **grootste deel van Nederland** wel een werkbaar uitgangspunt
- Grondwatermonitoring kan op basis **temperatuur** met glasvezel (DTS - Distributed Temperature Sensing) en **zoutgehalte** met EM over de tijd en over de diepte
- De **grondwatermonitoring ten behoeve van lekkage** kan **op korte afstand van injector** (>3m, maar binnen 10 meter) om tijdige detectie mogelijk te maken.

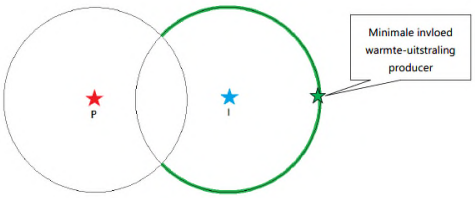

20

niels.hartog@kwrwater.nl

KWR

Aanbevelingen op basis ontwerp/toetsing GW monitoring

Witteveen + Bos

- In **aantal gebieden** (bv Slenk, potkleigeulen): **vergroten inzichten** aanwezigheid ondiepere **scheidende kleilagen** die mogelijk een ondergrens voor monitoring kunnen vormen
- Modelmatige inzichten over **warmteuitstraling uit putten in de praktijk toetsen**.
- Met modelonderzoek meer inzicht in te verwachten monitoringsignaal bij een uit de injector **weglekkende brijn onder verschillende omstandigheden** (bv. lekdebiet, T, zoutgehalte)

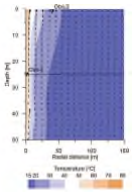

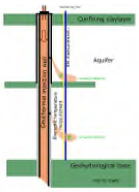

21

KWR

Vragen?

22

KWR

Ontwikkeling Grondwatermonitoring Geothermie

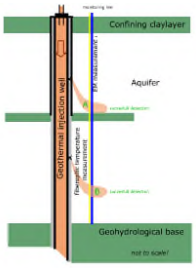

Lekkage

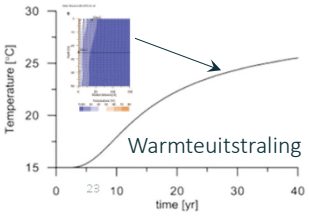

Warmteuitstraling

Bijdrage/Stap	Kader	Moment
Grondwatermonitoring bij geothermieputten (obv simulaties **warmeuitstraling** en **lekkage** risicos)	BTO onderzoek voor Brabant Water	2017
Grondwatermonitoring bij geothermiesystemen: een **praktijkverkenning**	Kennisagenda Aardwarmte (5th call)	Juni 2020
Monitoringsignaal brijn**lekkage** injector geothermie: Scenario **simulaties**	Geothermie WARMINGUP	2020 Lopend
Realisatie **praktijk**monitoringingsysteem **warmteuitstraling** operationeel geothermiesysteem	KIRA → Jorien Schaaf	Verwacht
Genereren en verwerken **resultaten praktijkmonitoring warmteuitstraling** en validatie modelsimulaties	WP4 Geothermie MOOI voorstel	Verwacht